

ŠPANĚLSKÝ ZLATÝ VĚK

RENEŠANČNÍ DIVADLO VE ŠPANĚLSKU

Pavel Trtílek

16. a 23. 3. 2017

- španělské renesanční drama – jedna ze tří vrcholných divadelních epoch, jež se během renesance a baroka konstituovaly v Evropě:
 - **španělský zlatý věk** (16. / 17. stol.)
 - za 1. renesančního španělského dramatika bývá považován Juan del Encina (1469–1529)
 - **alžbětinská renesance** (16. / 17. stol.)
 - plně propuká s nástupem Alžběty I. na trůn (ujala se vlády 1558)
 - **francouzský klasicismus** (2. pol. 17. stol.)
 - vrcholí v letech 1660–1680

Pojem a časové vymezení

- období rozmachu španělských dějin a kultury, označováno jako **zlatý věk** (siglo de oro)
- **16. a 17. stol.** (renesance a počátek baroka)
- **italská renesance** vrcholí na přelomu 15. a 16. stol.
 - šíří se do Francie, Španělska, Německa, Nizozemí, Anglie...
 - počátek **španělské renesance: 1492** – 3 významné události: dovršení reconquisty dobytím Granady, objevení Ameriky, knižně vydána španělská gramatika coby 1. ucelená gramatika na světě (*Arte de la lengua castellana / Umění kastilského jazyka*)
 - konec španělské renesance: **1680** (sílí hospodářský úpadek Španělska) resp. **1681** (smrt dramatika Calderóna)

Lokální vymezení

- Pyrenejský poloostrov / Iberský poloostrov
 - Iberové: předřímské obyvatelstvo
 - ve středověku označován jako Hispanie
 - dnešní Španělsko, Portugalsko, Andorra, Gibraltar

Počátky Španělska

- po rozpadu Západořímské říše vznikl v JZ Galii (dnes Francie) útvar germánského etnika Vizigótů
- **Vizigótské království** se rozšířilo až do Hispanie (419–711)
- 711 se na J pobřeží vylodili **Maurové** a zvítězili proti vizigótské přesile
 - Vizigóti jim nebyli schopni čelit (oslabeni boji šlechty a církve o moc, hladomory i epidemiemi)
 - téměř žádný odpor původních obyvatel, pomoc utiskovaných židovských obyvatel
 - Maurové roku 713 říši dobyli
 - následovalo **8 století** maurské nadvlády nad poloostrovem

- Maurové:

- arabské etnikum ze SZ Afriky (římská provincie Mauretania)
- na Pyrenejském pol. vytvořili stát **Andalusie** s hlavním městem **Córdoba** (tehdy milion obyvatel, 97 škol, 20 veřejných knihoven, 300 lázní, 417 mešit, 50 nemocnic, dlážděné ulice s pouličním osvětlením)
- **maurská kultura** – andaluská forma arabské kultury
- Maurové přicházeli z oblastí rozvinuté kultury, jež do sebe vstřebala dědictví antického Řecka (v Evropě zapomenuté)
- arabština dala Evropě mj. i **básnění v rýmech** (Evropa do té doby neznala rýmované básně), arabští básníci psali básně v rýmech, díky tomu se v Evropě neprosadilo básnictví čistě rytmičné (jako v řecko-římské antice), ale básnictví rýmované (od Arabů tento způsob básnění převzali Provensálci, z Provensálska se rozšířil prostřednictvím trubadúrů dál do Evropy)

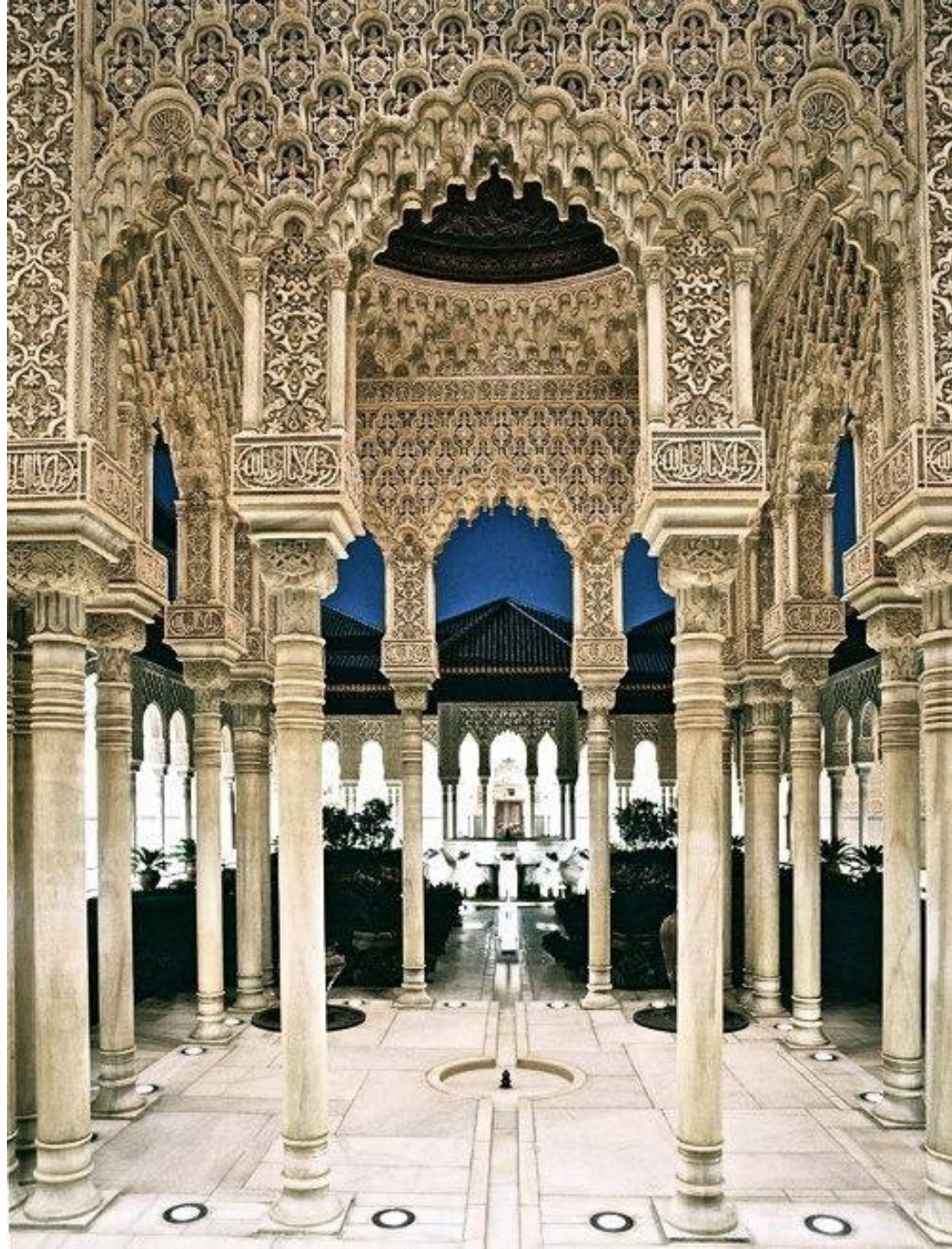
- Maurové byli vzdělaní v matematice, astronomii, filosofii, botanice, fyzice, medicíně, anatomii...
- na Pyrenejském pol. založili první střediska vědy a učení s knihovnami a univerzitami (Córdoba, Sevilla, Granada, Toledo aj., např. knihovna v Córdobě měla v pol. 10. stol. 400.000 svazků)

arabský lékař měří pacientovi tep

maurská architektura ve Španělsku: palácový komplex
Alhambra v Granadě (zde Lví nádvoří s fontánou)

Córdoba: mešita a římský most

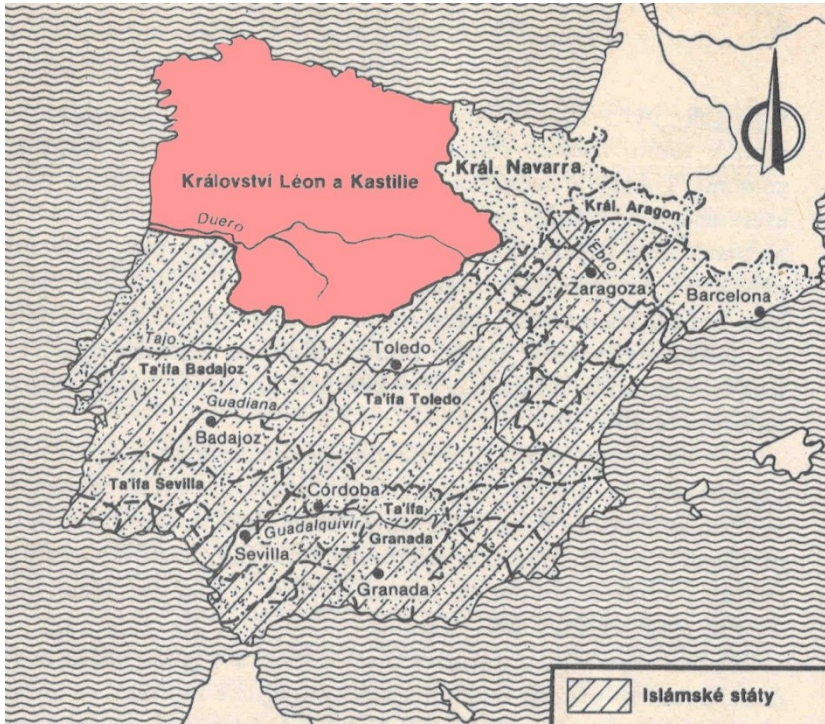
- slavná toledská překladatelská škola překládala významná díla z řečtiny do arabštiny, ze které vznikaly překlady do kastilštiny (zprostředkovali evropským myslitelům např. Aristotela, jehož první překlady z řečtiny se z Toleda dostaly na Sorbonnu a odtud dál do Evropy), mnohá antická díla tím byla pro Evropu zachráněna
- zdejší arabské univerzity nebránily „mozarabům“ (tj. křesťanům, kteří zůstali na okupovaném území) studovat, na univerzitách se psalo latinsky i arabsky (někteří sice přijali islám, většina však zůstala křesťany)
- Muslimští kalifové (vládci) byli obratnými diplomaty, své náboženství nikomu nevnucovali (jejich cílem nebylo obracet Evropany na svou víru, ale hospodářsky si podrobit Hispánii – byli obratní obchodníci i zdatní řemeslníci)
- původní obyvatelstvo se ztracených území nevzdalo – následovala **reconquista**: „znovudobytí“ původní země

- Reconquista:

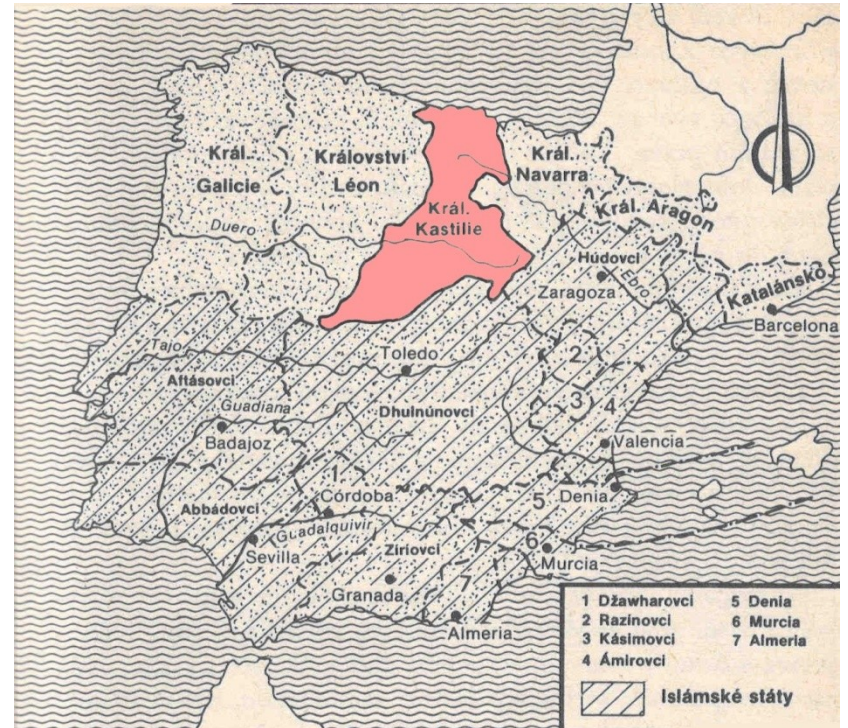
- znovudobytí Pyrenejského poloostrova Španěly a Portugalci
- 8 století trvající boj proti Maurům
- začala už r. **722** bitvou u Covadongy (malá skupina křesťanů, kterou vedl odbojář Don Pelayo, porazila muslimské vojsko)
- kolem r. 1000 vznikala na S Pyrenejského pol. křesťanská království, reconquista postupovala k jihu
- sňatkovou politikou vznikají větší křesťanské územní celky (Aragonie se slučuje s Katalánskem, Kastilie s Leónem), spojením **Kastilie a Aragonie** vzniká r. **1469** základ dnešního **Španělska** (sňatek Isabely I. Kastilské a Ferdinanda II. Aragonského)
- 1480 Isabela a Ferdinand zavádějí **inkvizici** – snaha zničit kacíře, včetně muslimů a Židů, upevnění moci katolických panovníků

KORDÓBSKÝ KALIFÁT (kolem roku 910)

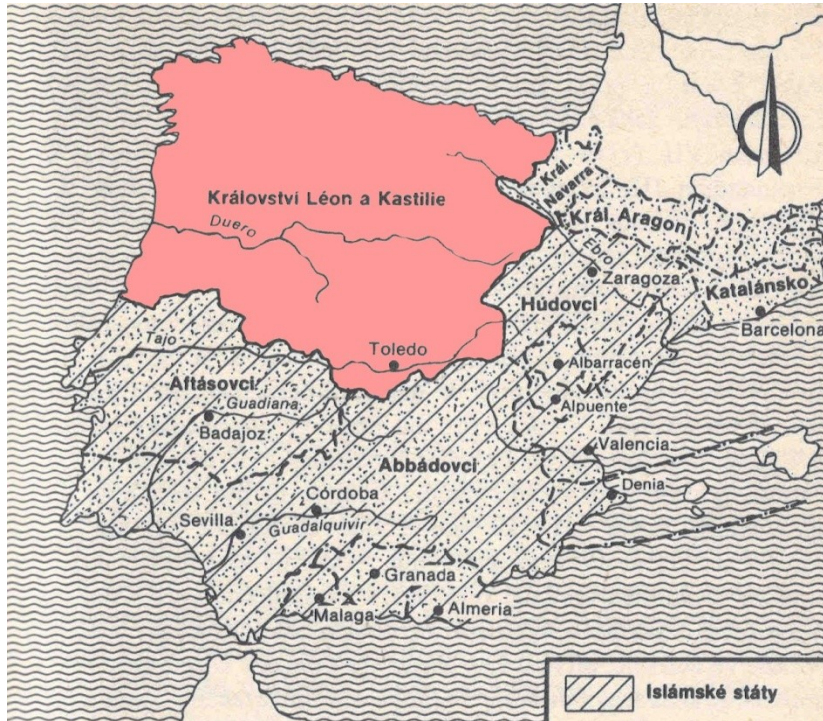

pol. 11. stol.

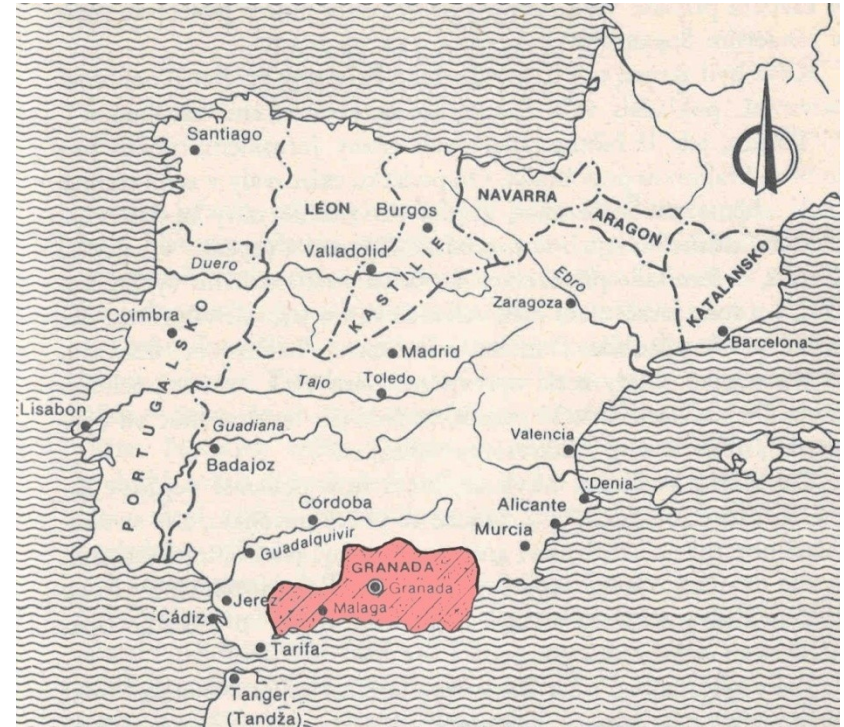

1065

1086

(dobytí Toleda)

1273–1492

(Maurové ovládají už jen Granadu)

- **1492** dobytá **Granada** (poslední území ovládané Maury), Maurové vytlačeni zpět na SZ Afriky
- reconquista dovršena, Španělsko se stává evropskou mocností
- Maurové se za těch 8 stol. cítili být na Pyrenejském pol. doma, většina z nich tam i po reconquistě zůstala (říkalo se jim mudéjarové)
- křesťané však neprojevovali takovou náboženskou toleranci jako dřív muslimové (reconquista byla de facto křížovou výpravou, jejímž cílem bylo opětovné pokřestění poloostrova)
- někteří Maurové přijali křest dobrovolně, většina k němu však byla přinucena (těm se říkalo moriskové)
- přesto zažili mnoho pogromů a nakonec byli stejně vypovězeni
- po skončení reconquisty ambice dál bojovat, mnoho válečných konfliktů (s Nizozemím, Británií, Francií, Itálií)

- Conquista:

- „dobytí“, vojenské a náboženské podmanění Ameriky
- 1492 objevila Kolumbova výprava Karibské ostrovy
- Evropané vyvrátili mnoho tamních říší
- zámořské objevy: Karel V. se stal pánem nového kontinentu (nad jeho říší slunce nezapadá...)
- Španělsko se v pol. 16. stol. stalo nejmocnějším státem západního světa
- do španělských přístavů začalo proudit nesmírné bohatství díky pokladům střední a Jižní Ameriky, Španělsko bohatlo
- Španělští conquistadoři brutálně likvidovali původní civilizace (jedna z největších genocid v dějinách, brutální ničení kulturních artefaktů, které Španělé považovali za dílo ďábla, zničení stovek rukopisů a vůbec kultury starých Mayů, Aztéků, Inků a dalších původních etnik)

Čest

- v bojích reconquisty se formovala povaha španělství a ideál hrdiny, bezmezně oddaného panovníkovi
- viz legendární Cid, do něhož si v romancích lidová tradice promítá představu **ideálního hrdiny** zlatého věku
 - **čest** je pro něj na prvním místě
 - následuje **odvaha** a **oddanost králi**, sebeobětování, poctivost...
 - teprve poté následují hodnoty jako **láska** nebo **život**
 - bez cti zkrátka „nelze být šťasten“, nelze bez ní milovat ani žít, pro čest se proto i zabíjelo
- viz *Píseň o Cidovi*
 - její písemný záznam dochován z r. 1307

Renesance ve Španělsku

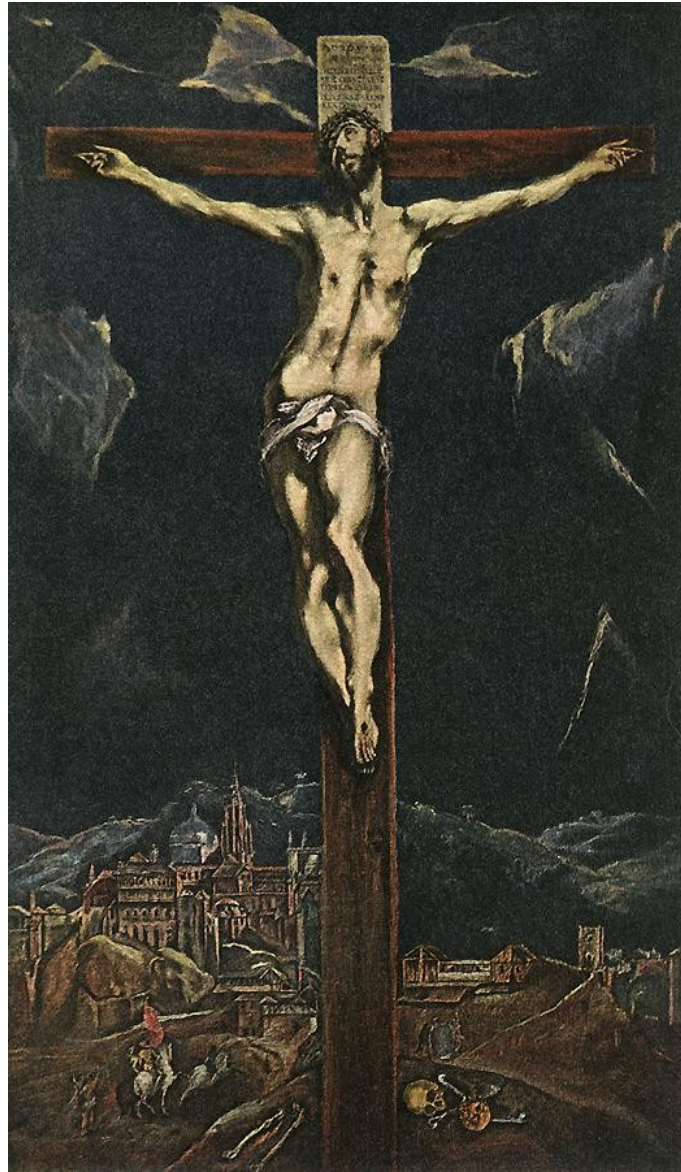
- teprve po završení reconquisty si může španělská společnost vydechnout a „obrodit se“ (renaitre)
- do Španělska začíná z Itálie pronikat nový obrodný proud – renesance, jež v té době v Itálii kulminuje, a s ní humanismus, duch svobodného myšlení a tolerance
- polovina obyvatel Španělska je negramotná
 - kdo však psát umí, ten píše a tvoří – psaní jako módní vizitka
 - svět je zaplavován texty – sonety, vyznáními lásky, milostnými psaními, divadelními hrami...
 - viz např. **Lope de Vega**: napsal údajně kolem 1.800 dramát, mnoho básní, několik pastýřských románů (300 veršů denně), a přitom nebyl literátem trávícím život za psacím stolem, žil bouřlivý život, naplno si ho užíval...

El Greco (1541–1614) Kristus léčí slepého

El Greco (1541–1614) Máří Magdaléna

El Greco (1541–1614) Ukřižování

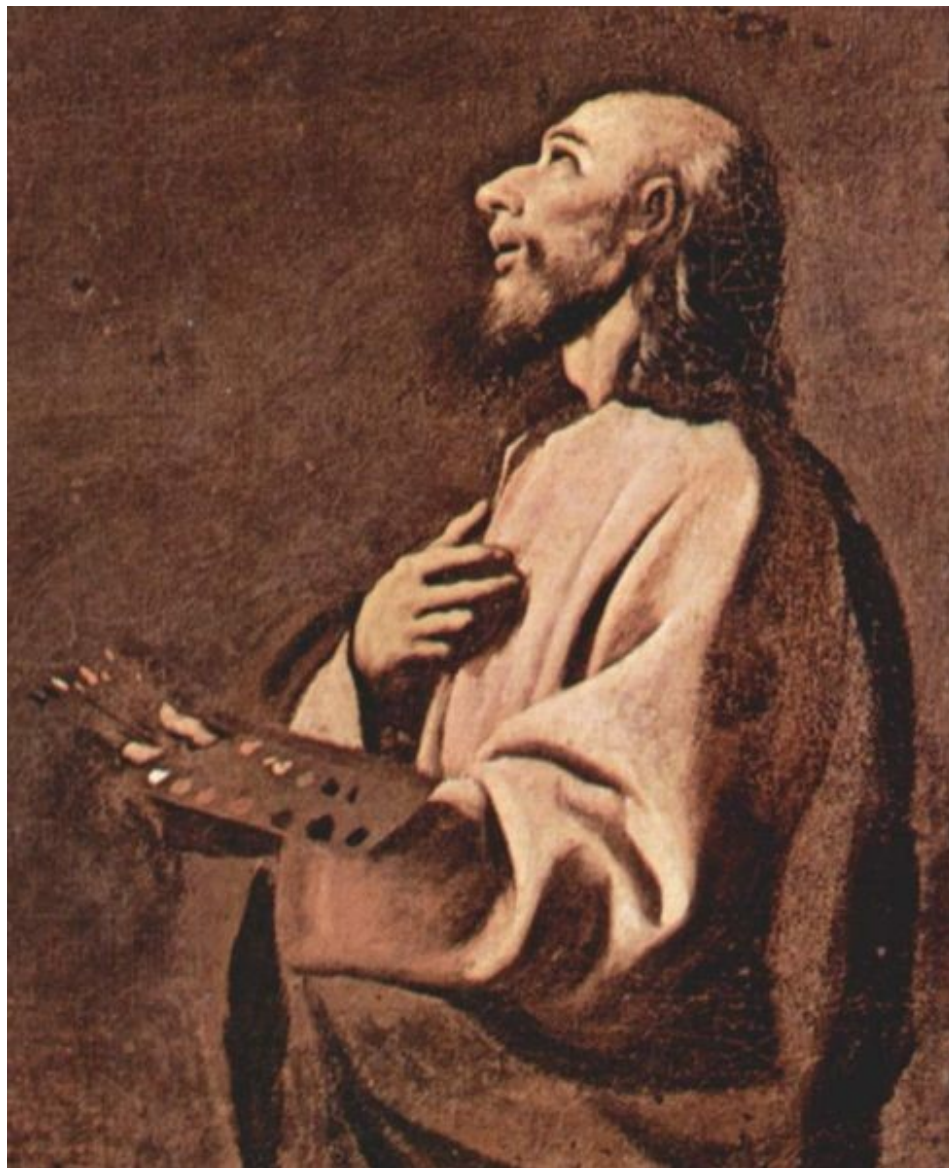
El Greco (1541–1614) Modenský triptych (zezadu)

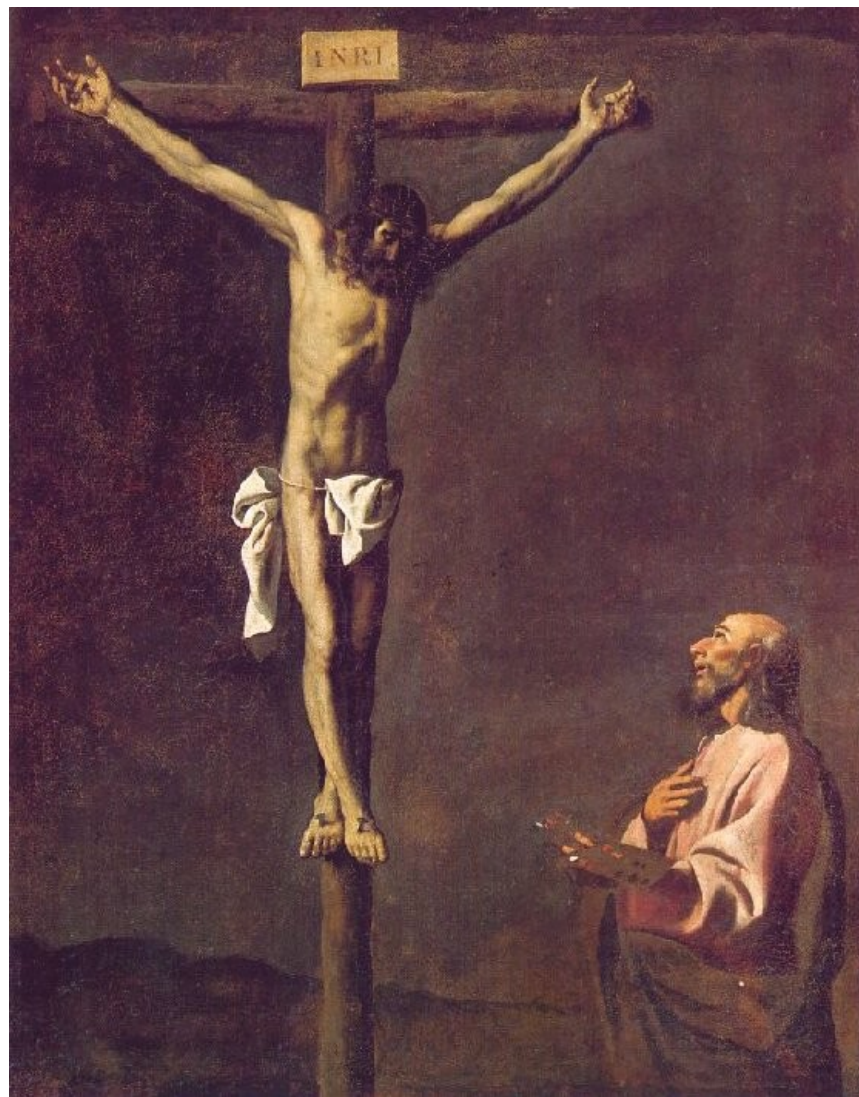
El Greco (1541–1614) Modenský triptych (zepředu)

El Greco (1541–1614) Pohled na Toledo

Francisco de Zurbarán (1598–1664) Autoportrét

Francisco de Zurbarán (1598–1664) Sv. Lukáš modlící se k ukřižovanému Kristovi

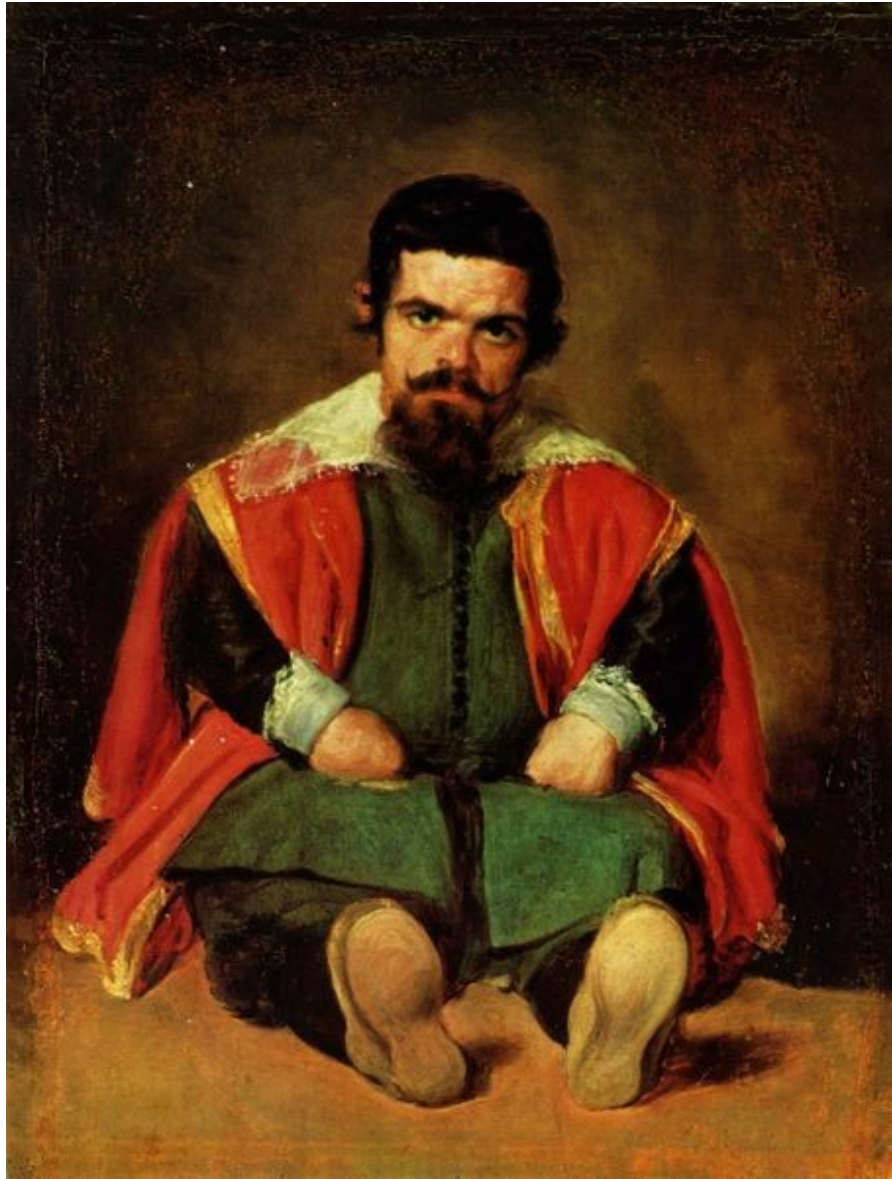
Francisco de Zurbarán (1598–1664) Vystavení těla sv.
Bonaventury

Diego Velázquez (1599–1660) Autoportrét

Diego Velázquez (1599–1660) Bacchus

Diego Velázquez (1599–1660) Liliput sedící na zemi

Antonio de Pereda (1611–1678) Kráľův sen

Antonio de Pereda (1611–1678) Marnivost [alegorie]

Bartolomé Estebán Murillo (1618–1682) Andělská
kuchyně

Juan de Valdés Leal (1622–1690) Konec světské slávy

Vývoj španělské renesanční literatury

- Probíhal ve 3 fázích:

1) přijímání italských vlivů

- konec 15. stol. a 1. pol. 16. stol.
- období předcházející zlatému věku: svoboda myšlení
- italské vzory: Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Nicolo Machiavelli
- viz např. Miguel de Cervantes (1547–1616) a jeho dvoudílný román *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*

2) Španělsko se stává základnou protireformace

- 2. pol. 16. stol.
- zlatý věk kultury i hospodářství
- Španělsko: útočná základna protireformace
- svoboda postupně omezována k nesvobodě, země se izoluje od Evropy
- přesto jde o vrcholné období španělské renesance, která se ve Španělsku asimilovala a získala formu národního charakteru
- viz např. **Baltasar Gracián** (1601–1658) a jeho 3dílný spis ***Kritikón aneb Umění kritik*** /též pod názvem *Nelítostný soudce/*, jednotlivé díly vydány 1651, 1653, 1657

3) krizové období spějící k úpadku

- začalo se projevovat už ke konci 16. stol., trvá do konce 17. stol.
- jde už vlastně víceméně o baroko
- viz např. **Francisco Goméz Quevedo** (1580–1645) a jeho satiricko-moralistní román *Sny* (1627)

ŠPANĚLSKÉ RENESANČNÍ DIVADLO

- Jeho vývoj probíhal v 5 fázích:
 - 1) **náboženské divadlo**
 - 2) **světské divadlo**
 - 3) **rané profesionální divadlo**
 - 4) **vrcholné profesionální divadlo**
 - 5) **pozdní profesionální divadlo**
- divadlo se stalo ve Španělsku v době zlatého věku nejoblíbenějším kulturním prostředkem všech společenských vrstev
- získalo i dominantní postavení mezi literárními druhy
 - též obliba poezie

DIVADLO VE STŘEDOVĚKU

- ve Španělsku (podobně jako ve zbytku katolické Evropy) bylo ve středověku provozováno náboženské divadlo v domácím jazyce
 - nejspíš se do Španělska dostalo z Francie, neboť v době, kdy v Evropě tento typ divadla vznikal, byla značná část Pyrenejského pol. obsazena Maury (arabská kultura divadlo neprovozovala)
- ze starošpanělského náboženského divadla se dochoval zlomek jediné hry:
 - ***Hra o třech králich*** (147 veršů) – rukopis z počátku **13. stol.** (NN)

- o světském středověkém divadle ve Španělsku se nedochovaly záznamy, výjimkou jsou jen zmínky o tzv. **posměšných hrách** (juegos de escarnio)
 - parodie náboženských obřadů
 - pronásledováno církví
 - patrně nezapisováno a uváděno improvizovaně
- další záznamy o španělském divadle pocházejí až z poloviny **15. stol.** – jediný autor:
- **Gómez Manrique (1412–1490)**
 - známe 2 jeho hry, které obsahovaly i lidové koledy:
 - ***Hra o narození Páně*** (patrně inspirováno lidovými nativitačními hrami)
 - ***Dny Svatého týdne*** (pašijové výjevy)

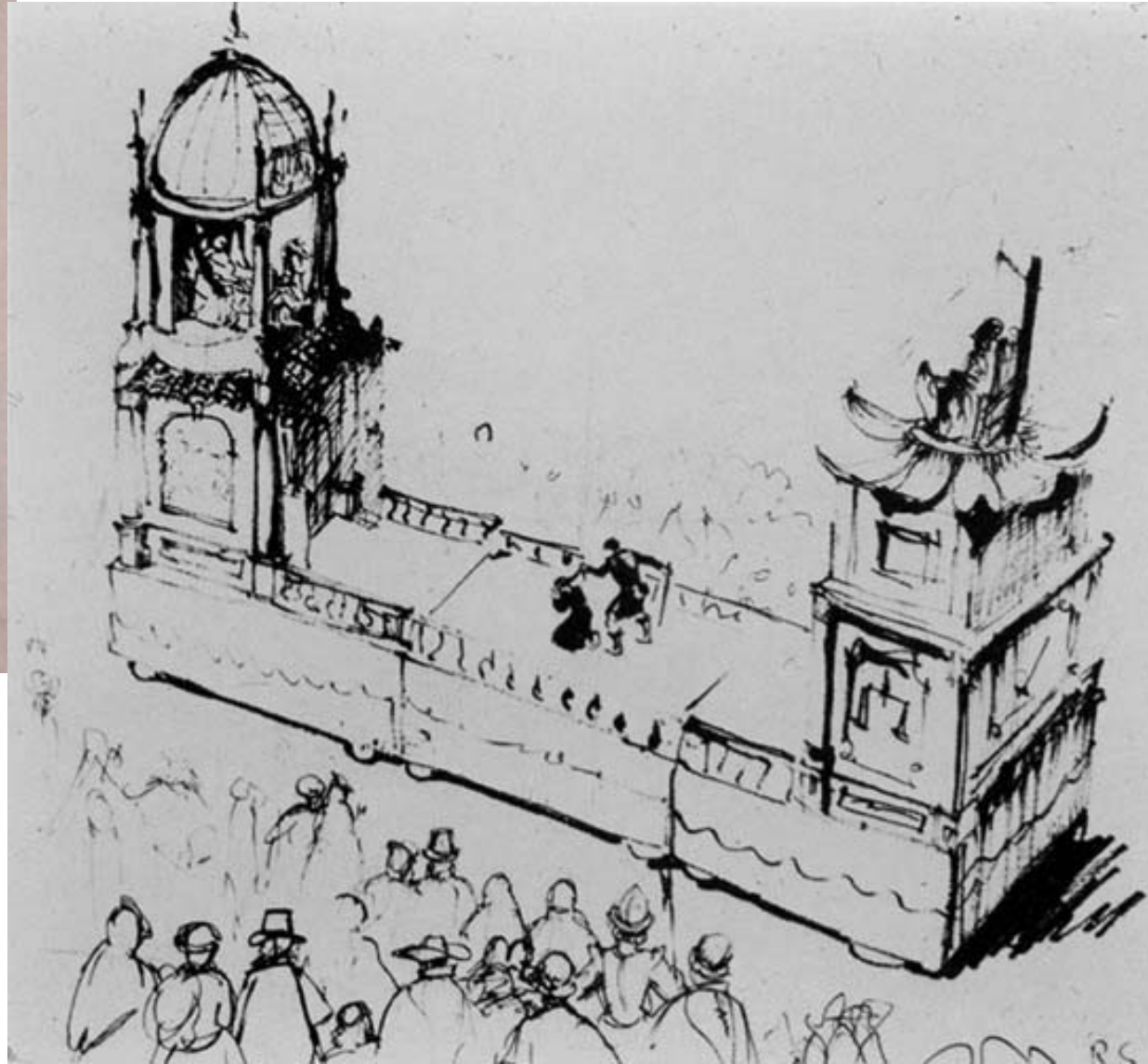
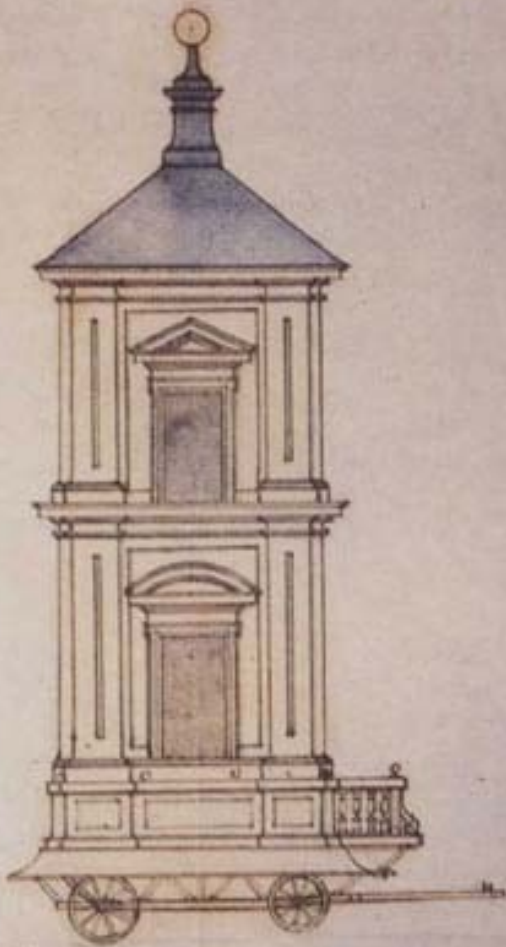
1) NÁBOŽENSKÉ DIVADLO

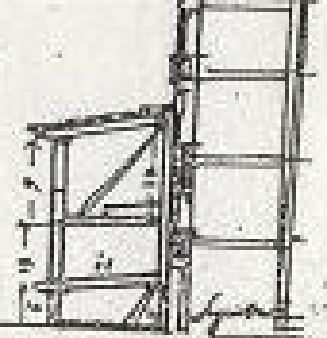
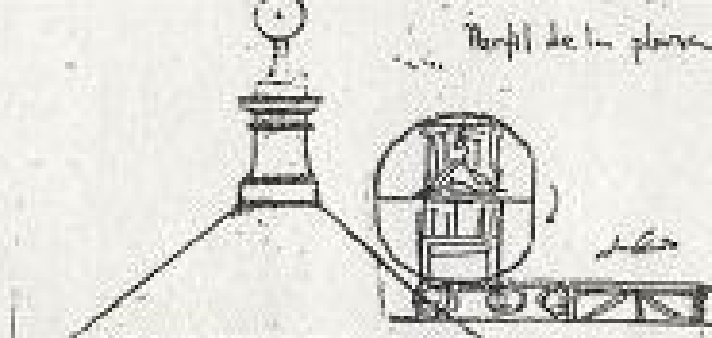
- španělské náboženské divadlo bylo obdobou náboženských her konaných i jinde v Evropě
- po r. 1550 začalo nabývat specifických rysů:
 - spojitost se svátkem **Božího těla** (1. čtvrtek po Velikonocích)
 - šlo zejména o jednoaktové útvary
 - původně mívaly jen kolem 2.000 veršů
 - označovány jako **autos sacramentales** (singulár: auto sacramentale)
 - vtělení křesťanské věrouky do příběhů
 - spojovaly rysy **moralit** a **cyklických her** (postavy lidské i nadpřirozené + postavy alegorické jako Hřích, Milost, Žal, Krása, Radost apod.)

- provozovány nejprve **cechy**, pak **radnicemi**
- psány nejlepšími španělskými dramatiky
- náměty mohly pocházet i ze **světských zdrojů**, musely však ilustrovat platnost církevních dogmat
- do r. 1592 se každoročně hrála **3 AS**
- 1592–1647 každoročně **4 AS**
- od té doby už jen **2 ročně**
 - 1647–81 byl výhradní autor AS Calderón

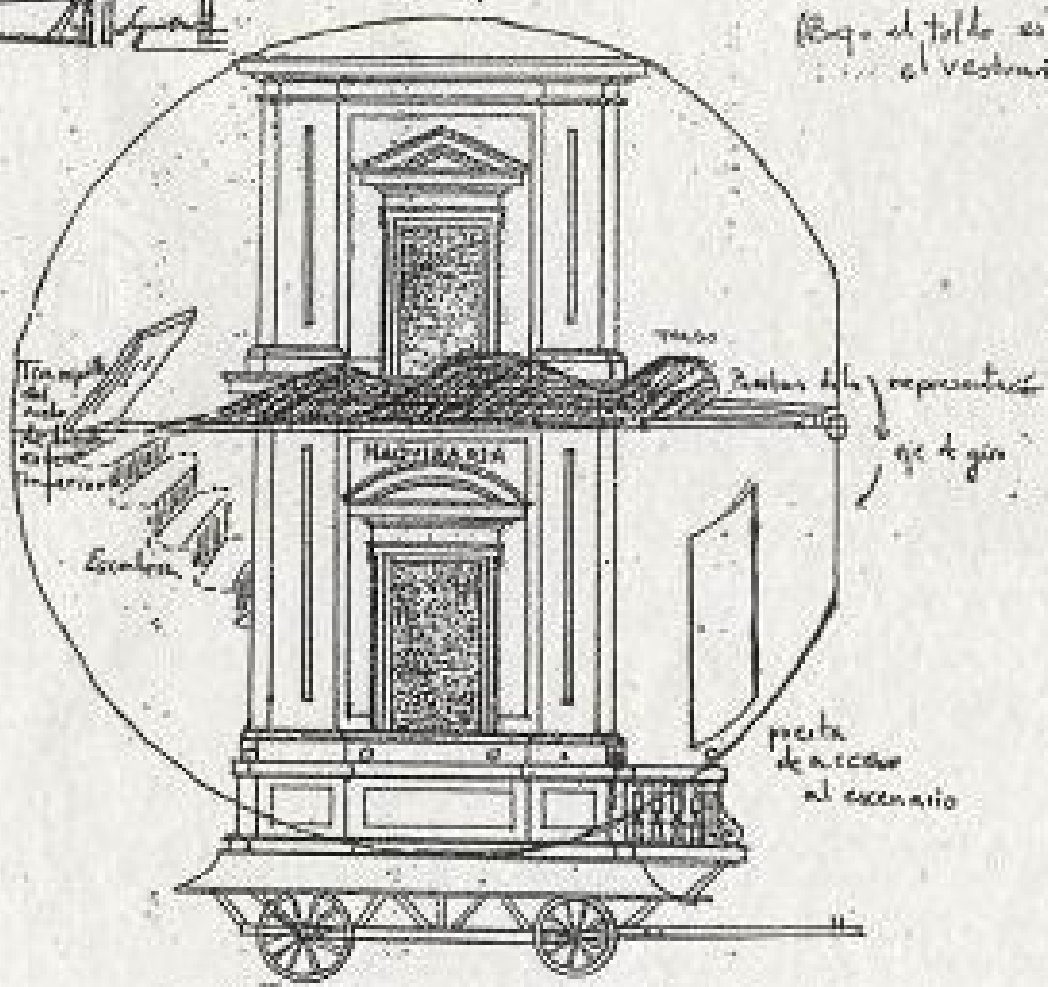
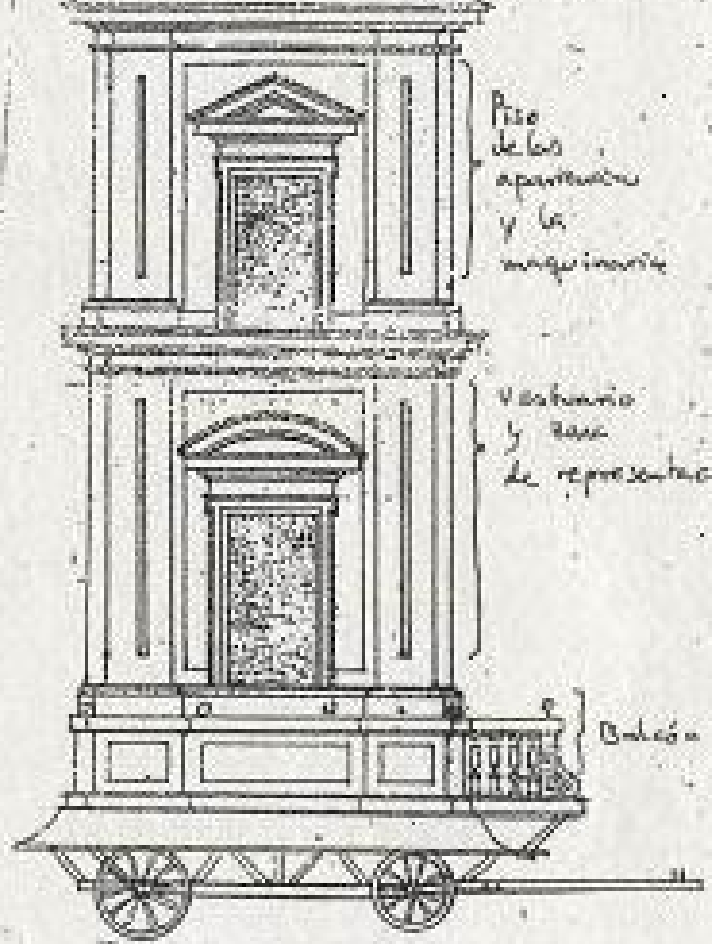
- Jak vypadala praxe uvádění autos sacramentales:
 - hrálo se na náměstích na náklady města
 - vybraný soubor obdržel honorář a právo pořádat v Madridu veřejná představení v době od **Velikonoc** do svátku **Božího těla**
 - po veřejné premiéře na náměstí se inscenace reprízovala ještě několik dnů tamtéž
 - poté soubor se svou AS kočoval po dalších městech
 - od r. 1600 se premiéry konaly před králem na nádvoří královského paláce, poté následovalo uvedení na náměstí
 - inscenace se odehrávaly na vozech **carros** (5x11m) dodaných městem (patrové dřevěné vozy s pomalovanými plátny, propadly, zařízeními pro létání herců i předmětů, šatnami)
 - později se stavěla samostatná rozměrnější **pevná pódia** (15x11m), carros už sloužily jen jako kulisy a šatna (a byly nedílnou součástí procesí, různé efekty)

carros

Reconstrucción de carros
"escénicos" para autos sacramentales

(Bajo el toldo está el vestuario)

Carro modelo para la representación de los autos sacramentales de Madrid 1696

Carro modelo para la representación del auto sacramental El Gran Teatro del Mundo de Calderón de la Barca

Carro

Carro

- kromě AS herci během oslav provozovali i **karneval**, jehož součástí byly krátké **frašky**, taneční výstupy, v průvodu byly nošeny naddimenzované figuríny obrů a draků
- karnevalový duch začal při oslavách převažovat, frašky se těšily stále větší oblibě, jejich obsah byl pobuřující, taneční figury odvážnější...
- **kněží** dlouho **protestovali** proti tomu, aby náboženské hry provozovali „herci pochybné morálky“
- až **1765** byla AS **zakázána** (dávno po skončení španělského zlatého věku)
- viz puritáni v alžbětinské Anglii (zákaz divadla už v polovici 17. stol.)

2) SVĚTSKÉ DIVADLO

- vyvíjelo se paralelně s náboženským divadlem
 - objevuje se na přelomu 15. a 16. stol., ponechává si některé prvky středověkého divadla, včetně náboženské tematiky (u některých autorů)
 - do r. 1550 mělo Španělsko dobré vztahy s Itálií, kde vrcholila renesance – do Španělska proudí duch humanismu, sílí zájem o klasické vzdělání, řada latinských a řeckých děl přel. do španělštiny a šířena tiskem, objevují se i antické náměty, autoři ovlivněni italskou renesancí
 - původně provozována hlavně italská dramatika (nedostatek původní domácí dramatiky), později vznikají i první španělská dramata
 - divadlo v této fázi zaměřeno zejm. na aristokratické publikum (vliv na profesionální divadlo spíše zanedbatelný)

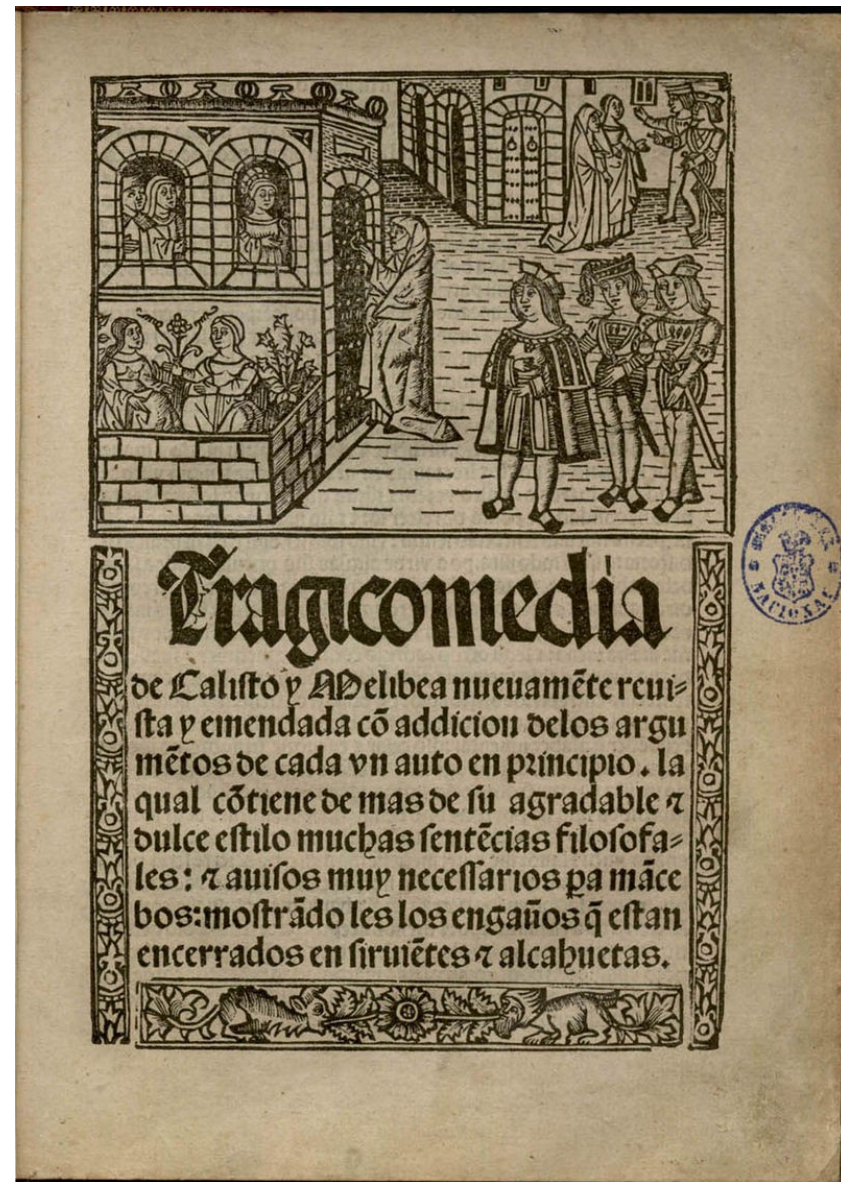
Fernando de Rojas

(1465–1541)

- povoláním soudce, pokřtěný žid (mnoho jeho příbuzných stíháno inkvizicí)
- jediné dílo a zároveň 1. španělské renesanční drama:
- **Celestina**
 - původní název: *Tragikomedie o Calistovi a Melibei* (v češtině někdy překládáno jako „*Komedie o Kalistovi a Melibeji*“)
 - knižní drama (román v dialozích, mnoho epizod, strukturou připomíná spíš prózu, autor asi nepočítal s inscenováním)
 - původně 16 dějství (1. vydání), za 3 roky už 21 dějství (5 dějství patrně dopsali jiní, snad sami tiskaři)
 - o velké oblibě díla svědčí i počet vydání (jen v 16. stol. jich bylo přes 60!)

- už za Rojasova života hra přel. do francouzštiny, italštiny, němčiny, angličtiny, latiny
- v období zlatého věku pouze čteno, inscenováno až později
- vysoký jazykový styl se střídá s lidovým, často jadrným jazykem (prostředí sluhů nižší šlechty)
- hlavní zápletka: kuplířka Celestina dělá prostřednici mezi měšťanem Calistem a šlechtickou dcerou Melibeou, o kterou se Calisto uchází, všichni tři zemřou
- označováno jako španělský *Romeo a Julie*

titulní listy různých vydání tragikomedie *Celestina*

Juan del Encina

(1469–1529)

- „zakladatel“ španělského dramatu
- 1. španělský renesanční dramatik
 - tvoří předěl mezi španělským divadlem středověkým a novověkým (resp. renesančním)
 - na poč. 16. stol. prožil několik let v Římě, poznal italskou renesanci u zdroje

- 2 tvůrčí období:
 - 1) **náboženské hry** (vánoční a velikonoční), vliv středověkého náboženského divadla, oslaboval v nich však náboženský obsah, takže jde o světské drama s náboženskými prvky
 - **Hra o rvačce** – nejvýznamnější hra z jeho 1. tvůrčího období (nezbední studenti si dělají zlomyslné žerty z prostoduchých venkovanů)
 - 2) po návratu z Itálie napsal tři **pastýřské hry** ovlivněné italským pastorálním dramatem, pastýři mají charakter venkovských pasáček tehdejší doby:
 - **Ekloga o třech pastýřích** (milostná vášeň vede zhrzeného milence k sebevraždě – ovlivněno dramatem *Celestina*, které del Encina obdivoval)
 - pozn.: ekloga – idylická báseň z pastýřského života

Bartolomé de Torres

(1485–1530)

- psal skvělé frašky a komedie (uznávaný i jako básník)
 - zpočátku napodoboval del Encinu, rovněž strávil část života v Itálii, kde napsal většinu svých her
 - původně voják, pak se stal knězem, ale v tvorbě opouští náboženskou tematiku a ve svých hrách napadá církevní představitele – v Římě byla značná svoboda myšlení a projevu (ve Španělsku by si něco takového nemohl dovolit)
 - autor 8 her, např.:
 - Vojenská
 - Kuchyňská (psána více jazyky – latinsky, francouzsky, italsky, portugalsky, španělsky a několika dialekty, odehrává se v Římě)

- **Propalladia** (sborník jeho tvorby z r. 1517, kromě dramát obsahuje i lyriku a předmluvu, považovanou za 1. španělské teoretické pojednání o dramatu, vliv antiky, odmítá však dělení na tragédii a komedii – každá hra má být smíšeným žánrem nazvaným **comedia**, toto označení her se ve španělské dramatice udrželo)

Gil Vicente

(1465–1536)

- portugalský dramatik píšící portugalsky i španělsky
 - vystudoval práva, povoláním zlatník, hrával v divadle
 - psal i pro portugalský dvůr, část díla napsal španělsky (resp. kastilsky) a část dokonce dvojjazyčně (17 her port., 12 špan., v ostatních mísil portugalsčinu se španělštinou)
 - někteří španělští a portugalské teatrologové ho označují za nejvýznamnějšího dramatika té doby
 - tvorba: lyrizující, mnohdy bez dynamiky a napětí, statické monology
 - kritika církevních zlořádů, 1536 zřízena v Portugalsku inkvizice – přestal psát
 - autor 42 her

- **Hra o tržišti** (svět přirovnán k obrovskému tržišti se záplavou postav, alegorická postava Řím – kritika rozmařilosti a prostopášnosti papežského dvora)
- **Trilogie bárek** (auto sacramentale, inspirace středověkými moralitami, tanci smrti, satira):
 - **Bárka pekla** (portugalsky)
 - tento díl je přeložen: *Hra o pekelné lodi* (r. 2005 vydal Torst)
 - **Bárka očistce** (portugalsky)
 - **Bárka k slávě nebeské** (španělsky)
- zdramatizoval několik **rytířských románů**
- psal i **frašky** – inspirace lidovými pověrami o nadpřirozených bytostech, např.:
 - **Hra o vílách**
- vrcholem jeho tvorby jsou komedie a satirické frašky:
 - **Komedie o vdovci** (komedie převleků)

3) RANÉ PROFESIONÁLNÍ DIVADLO

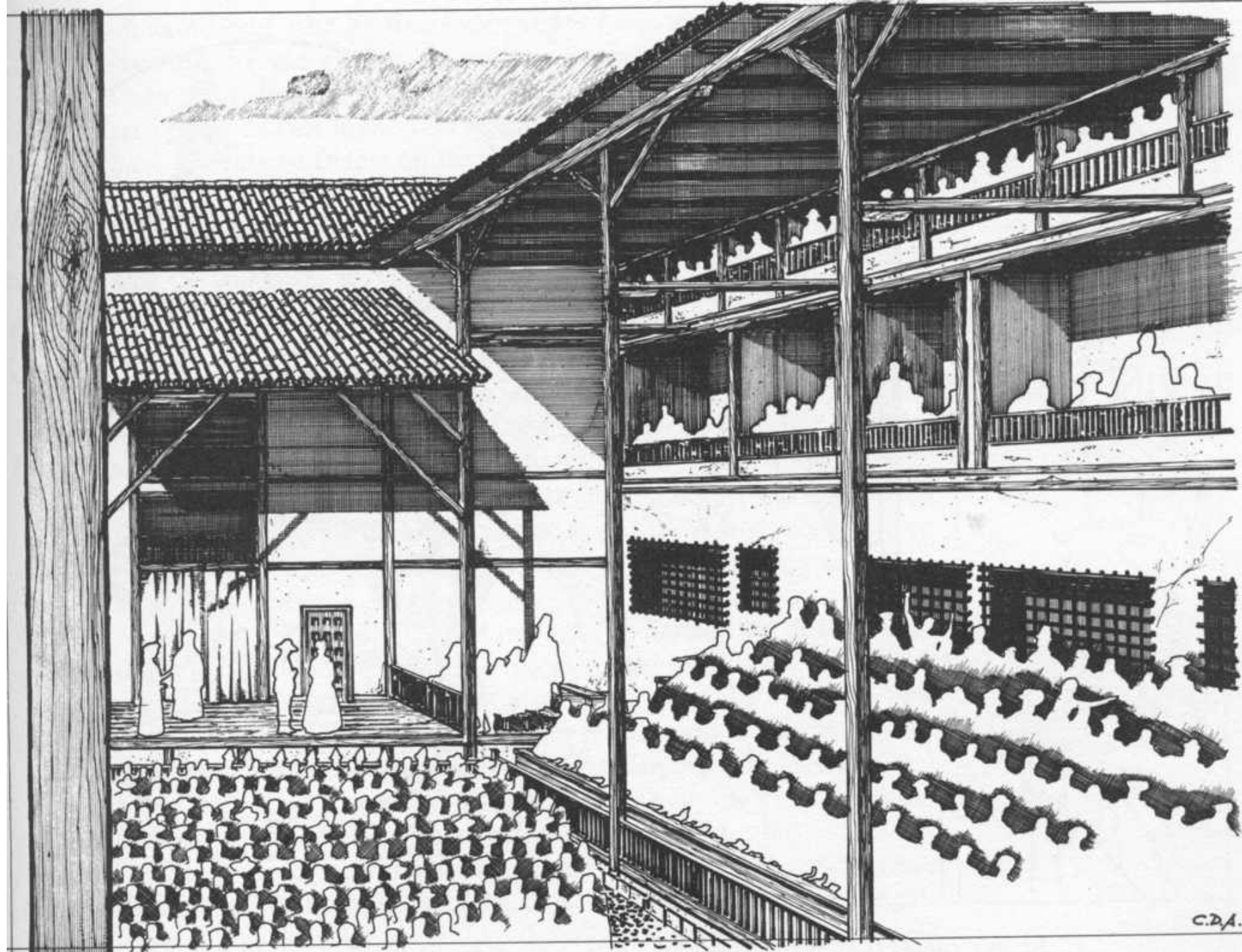
„předchůdci Lope de Vegy“

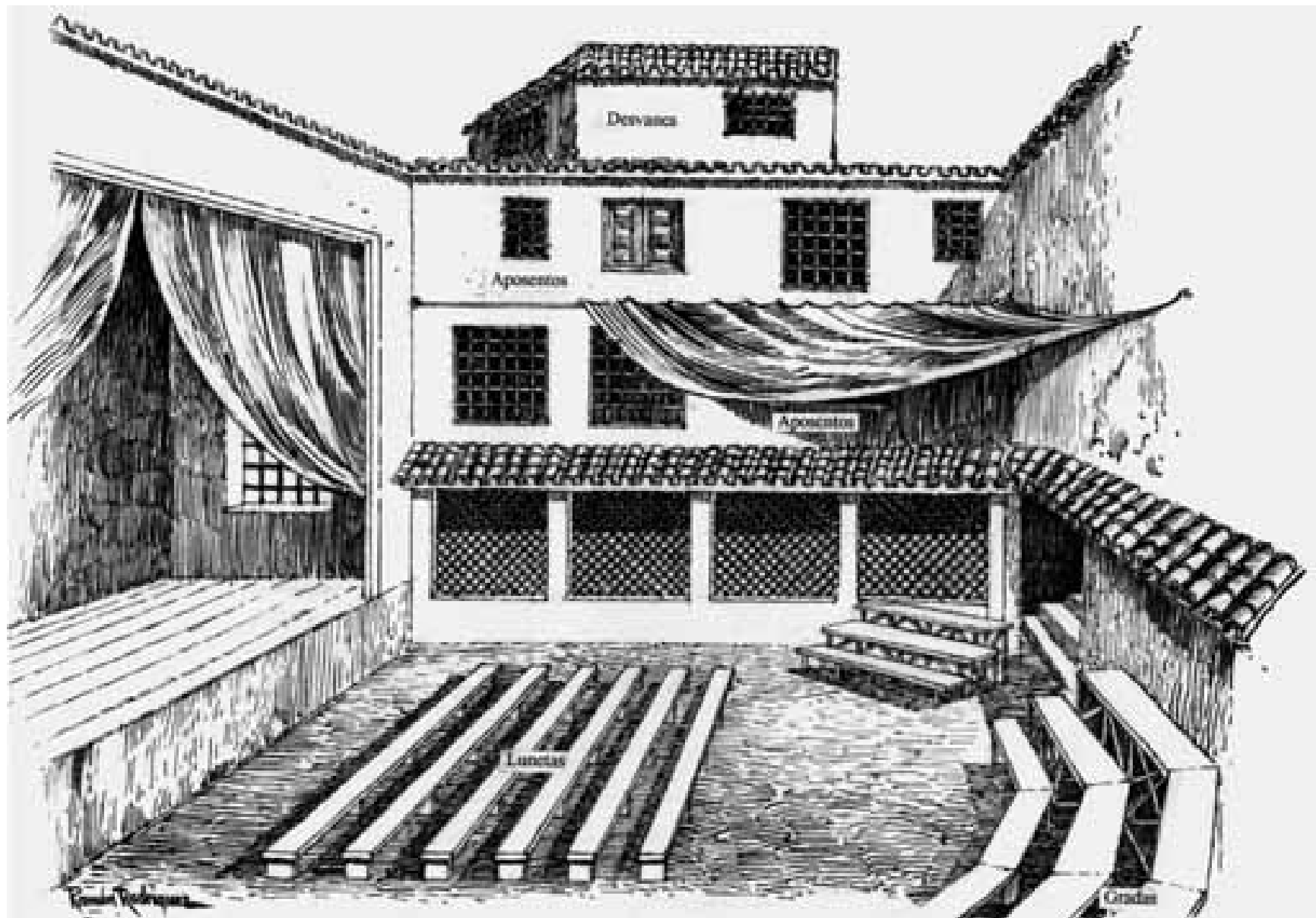
Kde se hrálo?

- platí pro všechny fáze profesionálního divadla:
 - než vznikla první divadla, hrálo se na náměstích, nádvořích, v dvorských síních, šlechtických domech
 - poté na dvorech velkých budov, tzv. **corrales** (sing. corral): veřejná divadla vzniklá přestavbou dvorů a přilehlých domů
 - původně v majetku principálů, poté měst, která je pronajímala (zisk šel na dobročinnost)
 - čtvercové / obdélníkové vnitřní dvory (patia) sevřené čtyřmi 3patrovými domy (3 řady ochozů s galeriemi), nezastřešené (ochozy však byly kryté)

- na jednom konci dvora stálo jednoduché jeviště bez složitých dekorací, bez střechy i osvětlení (hrálo se odpoledne za denního světla)
- zbytek patia tvořilo hlediště, striktní rozdělení na část pro muže a pro ženy: na dvůr směli pouze muži (původně stáli), na 1. galerii ženy, na 2. galerii významní měšťané a městská rada, na 3. galerii kněží a intelektuálové
- v zadní části patia stánek s občerstvením (ovoce, olivy, oplatky, nápoje...)
- kapacita bývala až 2.000 osob
- několikeré vstupné: každý platil nájemci a dobročinné organizaci, další vstupné za lepší místo na galerii

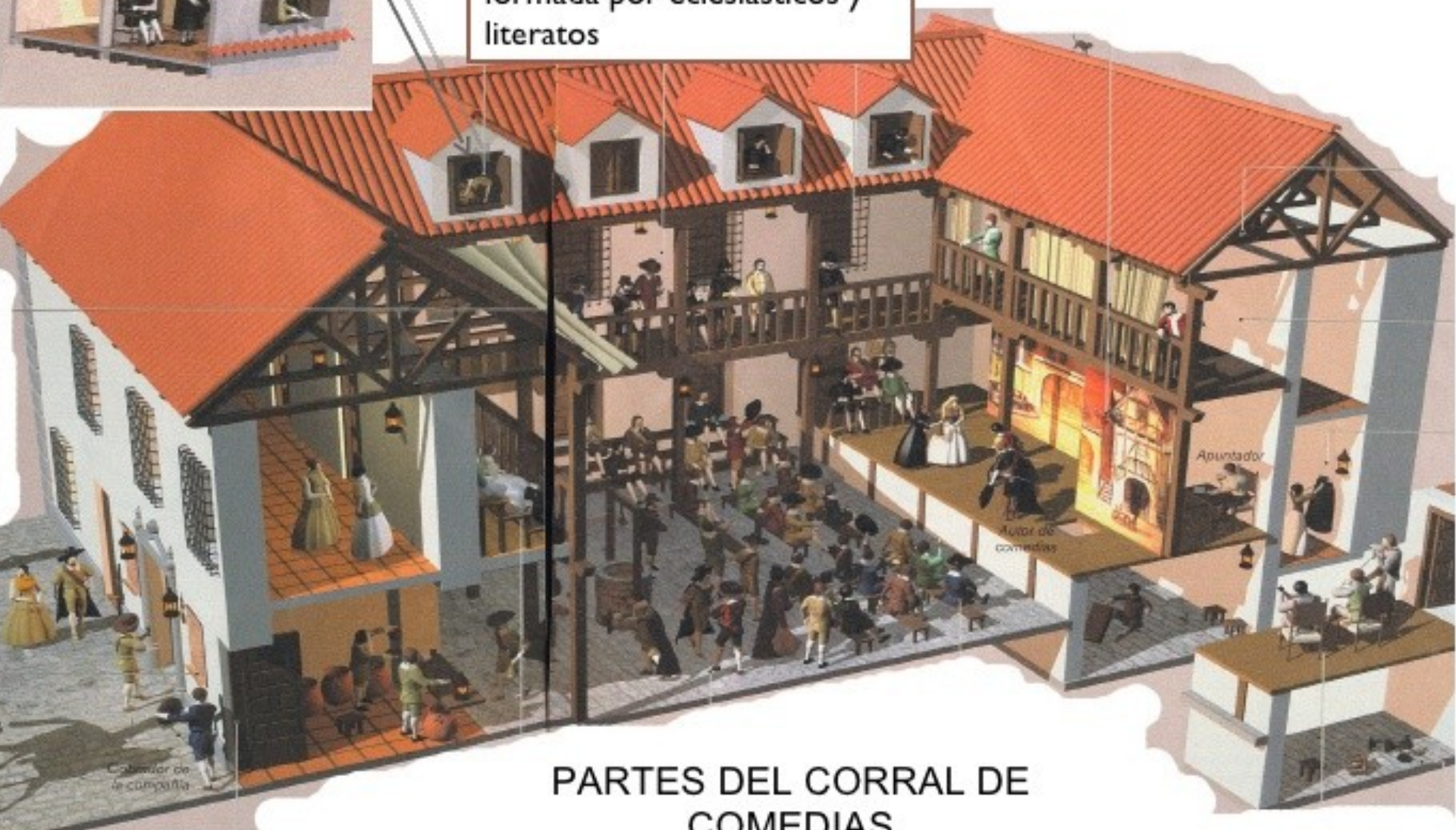
- **Corral de la Cruz / Teatro de la Cruz** (Divadlo kříže)
 - 1. stálé divadlo ve Španělsku
 - otevřeno v Madridu **1579**
 - **1859** zbořeno
- do r. 1579 se hrávalo jen v neděli a o svátcích, pak denně s výjimkou soboty
- každý rok 2 sezony:
 - 1. **od září do Popeleční středy** (40 dnů před Velikonocemi, kdy začíná půst)
 - 2. **od Velikonoc do července**
 - obě sezony měly celkem 198 dnů
- zavřeno v době státního smutku / moru / války

TERTULIA LITERARIA

En este espacio se discutía la moralidad de la obra. Estaba formada por eclesiásticos y literatos

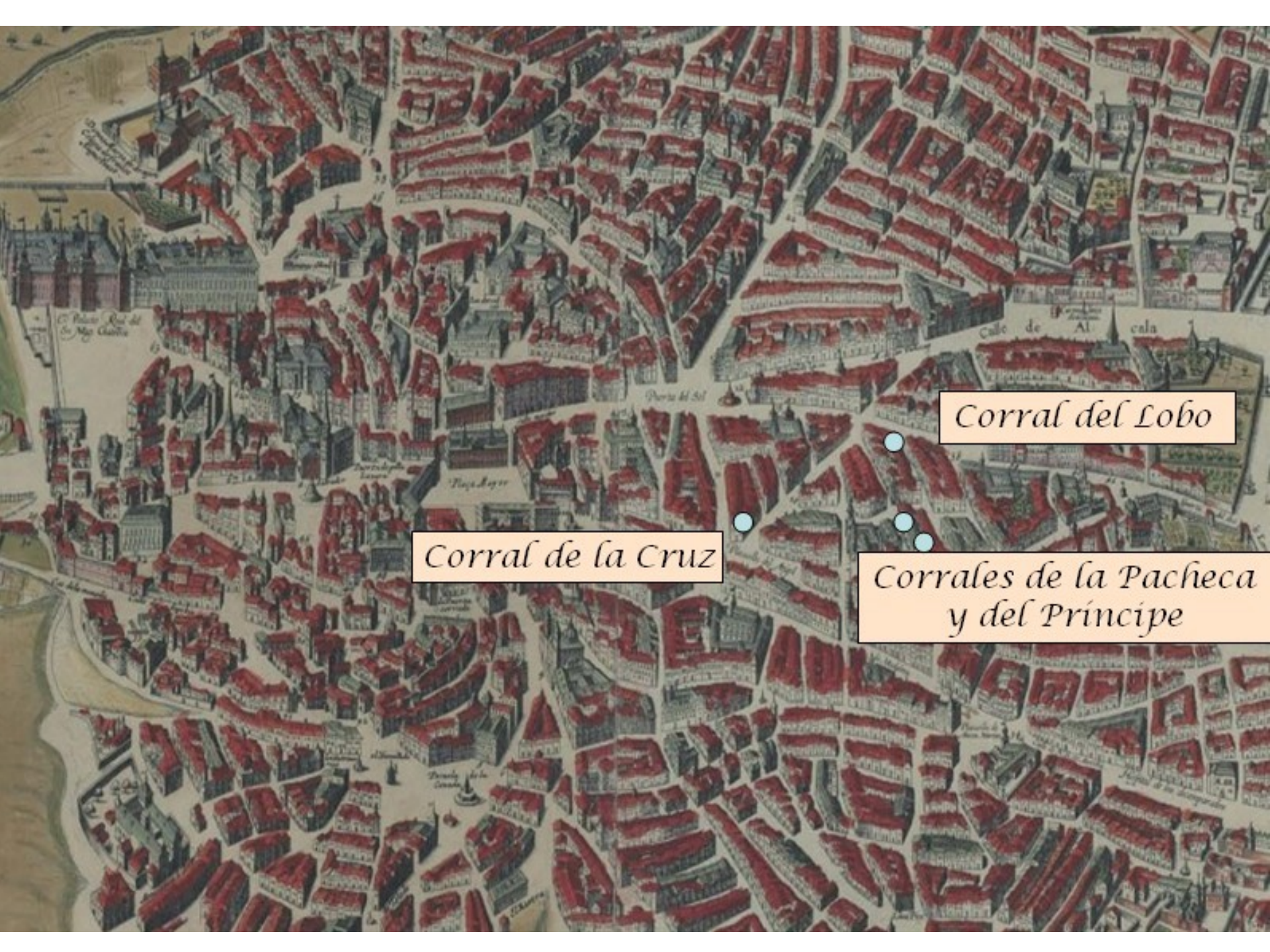

PARTES DEL CORRAL DE COMEDIAS

Corral de Almagro: rekonstrukce divadla ze 17. stol. v Almagru (150 km jižně od Madridu), od 1978 každoroční Festival de Almagro

Corral de la Cruz

Corral del Lobo

*Corrales de la Pacheca
y del Principe*

Inscenační tradice:

- během španělského zlatého věku napsáno 30.000 her
 - mnohem víc než v alžbětinské Anglii
- struktura inscenací:
 - jádro tvořila **3aktová hra** (později i více aktů)
 - zahájeno **vstupním číslem** (loa = chvála, chvalozpěv):
veršovaný úvodní výstup, v němž autor prosí diváky o přízeň a seznámí je s námětem hry
 - mezi 1. a 2. dějstvím: **mezihra** (entremé), většinou komická jednoaktovka s námětem ze všedního života
 - mezi 2. a 3. dějstvím: **báseň** – většinou romance z prostředí nižších společenských vrstev (často společenské spodiny)
 - zakončováno rušným **výjevem se zpěvy a tanci** (baile = tanec, balet)

Diváci:

- vyžadovali stále náročnější podívanou
 - včetně inscenací námořních bitev (viz římské naumachie)
- bezprostřední, hluční, neukáznění, nebezpeční...
 - přezdívky: „vulgo“ (dav), divá zvěř...
 - divácké projevy vděku i nelibosti: ženy házely po hercích ovoce a zeleninu, muži nosili do divadla rámusidla (píšťalky, řehtačky, klíče), kterými hlučeli, pokud se jim představení nelíbilo, v opačném případě publikum volalo „Victor!“
 - diváci lezli herečkám do šaten a někdy tajně i do ženských diváckých galerií
- na kraji jeviště sedával zástupce rychtáře s pomocníky
 - když byl hluk publika neúnosný, sjednávali u diváků kázeň

- jeden Francouz roku **1612** popisuje návštěvu španělského představení: *„Začalo se. Jeden kašle, druhý chrchlá, třetí pouští větry, jiný se směje, jiný se škrábe v zadku. Herec se vystavuje nebezpečí, že ho utlučou vařenými bramborami. Nezřídka autor na konci hry prosí dav o přízeň. Jindy předem upozorní dav, že o ni škemrat nebude.“*

Herecké společnosti:

- mnoho divadelních společností
- množství znamenitých profesionálních herců
- soubory získávaly licenci až poté, co městští úředníci bezplatně zhlédli představení

Herci a herectví:

- král Alfons X. (1221–1284) vyhlásil herce za bezprávné osoby
- mnoho kněží žádalo zákaz divadla
- většinu ženských rolí hráli muži
 - do **1587** hráli **výhradně muži**
 - od **1587** směly hrát i **ženy**
 - **1596** dosáhli kněží královského dekretu **zákaz** vykonávat ženám hereckou profesi (důvod: nemravnost)
 - výjimky (např. byl-li členem souboru jejich otec nebo manžel, šlo získat výjimku s tím, že si ji „pohlídá“)
- herci pocházeli z běžného prostředí, někdy i z vrstev nižší šlechty
- gáže po každém představení

- **potulní herci** putovali po venkově
 - uměli 1 – 2 komedie
 - 1 herec hrál všechny postavy („Teď vstupuje ten a ten a říká: [text]“)
 - recitovali na truhle, měli bubínek a často vousy z ovčích chlupů
 - později jich bylo více (2 nebo i 3)

Kostýmy:

- velmi nákladné, hrálo se v oděvech dle tehdejší módy
 - historické a legendární postavy se vyznačovaly oděvem nedávno vyšlým z módy
 - Maurové bývali oděvem odlišeni (typický maurský oděv)
 - herci si kostýmy hradili sami (někdy příspěvky na ošacení)

- herečky měly zákaz nosit paruky a luxusní róby (aby neprovokovaly muže a nepřiváděly chudé ženy v publiku k závisti)
- výjimka: autos sacramentales – stylizované kostýmy z hedvábí a sametu

Výprava:

- jeviště většinou čtvercové (7x7 až 9x9), opatřeno propadly
- nepoužívali kulisy
 - na vyjádření změny místa (nový výstup) stačil odchod herců nebo konkrétní replika (viz alžbětinské drama)
- výjimečně po stranách jeviště mansiony
- nad jevištěm instalovány populární létací mechanismy

Autoři:

- rostoucí obliba divadla živila stále více autorů
 - práce pro divadlo poskytovala lepší možnost výtěžku než próza a poezie
 - přesto dostávali za uvedení hry jen necelou desetinu ročního platu herce
 - původně ve svých hrách sami vystupovali, později spíše výjimečně
- náměty: náboženské, mytologické, historické, současné
- od r. **1600** podléhaly divadelní hry **cenzuře**
 - za neuposlechnutí příkazu cenzorů hrozilo vykázání z církve

Dvorské zábavy:

- pravidelnou součástí dvorských zábav byla divadelní představení
- dvorské divadlo vrcholilo za vlády Filipa IV. (1621–1665)
 - nechal na královském dvoře uvést celkem přes 300 inscenací

Lope de Rueda

(1510–1565)

- zakladatel španělského profesionálního divadla
 - povoláním zlatník, dal se k divadlu jako herec, nakonec principál vlastní kočovné společnosti
 - usiloval o postavení 1. španělského stálého divadla (vzniklo až po jeho smrti)
- jako dramatik proslul krátkými fraškami: tzv. **pasos** – komické výjevy z každodenního života, děj často jen záminkou pro jadrný humor
 - Škraboška
 - Olivy
 - Spokojený paroháč
 - Zbabělý ničema

Miguel de Cervantes

(1547–1616)

- hektický a nebezpečný život
 - útěk do Itálie, činnost v armádě, vážné zranění, únos piráty, otroctví v Alžíru, vykoupen rodinou, vězněn, bez práce, začal psát...
- autor cca 30 her různé úrovně – **dochováno 10 her a 8 meziher:**
 - *Numancie* (tragédie obdivovaná hlavně v romantismu)
 - mezhry úspěšné, dodnes uváděné: *Život v Alžíru*, *Alžírské lázně*, *Alžírské vězení*, *Šťastný darebák* atd.

4) VRCHOLNÉ ŠPANĚLSKÉ PROFESIONÁLNÍ DIVADLO

„Lope de Vegy a jeho současníci“

- vrchol španělského divadla zlatého věku
- divadlo ve Španělsku na vrcholu popularity
 - např. r. 1608 v Seville 150 premiér, ač tam bylo pouze 8 povolených společností (tj. každá společnost odehrála téměř 20 inscenací ročně)

Lope de Vega

(1562–1635)

- „španělský Shakespeare“
 - v 5 letech četl španělsky i latinsky a psal první básně, ve 12 utekl z domu, ve 14 začal studovat na Madridské univerzitě a napsal svou 1. komedii...
 - bouřlivý život, četné milostné pletky, válečné tažení do Portugalska a do Anglie, mnoho dětí, dvakrát vězněn, ke konci života pokání – vysvěcen na kněze
 - styky s aristokracií, ve vyšších kruzích však neměl dobrou pověst (na rozdíl od Calderóna)
 - jeho přítel vévoda de Sessa přestal krátce po jeho smrti hradit nepatrný poplatek za jeho hrob, de Vegovy pozůstatky vhozeny do hromadného hrobu
 - prostým lidem zahrnován přízní a úctou

- velmi plodný i po tvůrčí stránce
 - napsal údajně kolem 1.800 dramát, mnoho básní, několik pastýřských románů a k tomu stíhal žít bouřlivý život
 - jeho žáci napočítali 1.500 komedií a 400 autos sacramentales, celkem tedy 1.900 her – podle některých odhadů až 2.500 her (nová hra každých 10 dnů)
 - dochováno: 470 komedií a 50 autos sacramentales
 - některé další z anonymních dochovaných se mu připisují...
 - podle titulů známe dalších víc než 300 jeho her, 820 jich tedy napsal prokazatelně (tj. celkem přes 5 miliónů veršů)
 - z jeho prozaických děl téměř nic nedochováno
 - jako 1. španělský dramatik se psaním her živil
 - živobytí několika manažerů dokonce záviselo na jeho psaní

- psal komedie, tragédie, autos sacramentales, mezhry, básně, pastýřské romány
- když už byl autorem více než 500 her, napsal r. 1609 na zakázku pro madridskou akademii poučku, jak psát drama: **Nové umění skládat komedie v naší době**
 - celý text in: *O umění básnickém a dramatickém* (s. 81 – 94, přel. Oldřich Bělič)
 - divadelní poetika španělského zlatého věku
 - veršované
 - v úvodu popisuje antické divadlo, zmiňuje Aristotelovu *Poetiku*, eposy *Illias* a *Odysseu* jako inspiraci antických dramatiků, popisuje rozdíly mezi tragédií a komedií
 - odmítá jednotu místa i času, uznává jen jednotu děje (hry mají mít jen jednu příběhovou linii)

- ustálil ve španělském veršovaném dramatu zásady polymetričnosti (užití více druhů veršů v jednom díle)
- uvádí výčet tehdy používaných veršových forem (španělští dramatici si nevypracovali ekvivalent anglického blankversu), sám používal různé typy verše pro různé situace, momenty a příležitosti:

pro pláč doporučoval složitě rýmovanou 10slabičnou strofu, sonet je nejlepší pro toho, kdo čeká a mluví k sobě, romance se hodí pro vyprávění, pro milostná vyznání je nejvhodnější strofa 4 nebo 5veršová...

- doporučoval mísit tragické s komickým, protože i příroda je ve svém celku rozmanitá
- jak načrtnout expozici, jak rozvinout zápletku, jak a kdy ji rozuzlit (řešení má přijít až na samém konci, aby byl divák celou dobu udržován v napětí)
- miloval happy-end

„V prvním dějství příběh naznač,
ve druhém spleť události,
tak aby až do půli třetího
nikdo netušil, jak to skončí.
Klam vždy mysl diváka,
odved' ho velice daleko od toho,
co by snad mohl vytušit.
Uzpůsob verše uvážlivě
námětům, o nichž pojednáváš.“

„Leč co mohu dělat, mám-li napsány
s tou, kterou jsem dokončil tento týden,
čtyři sta osmdesát a tři komedie?
Vždyť kromě šesti všechny ostatní
proti umění přetěžce hřeší.“

- jeho dramatickou tvorbu lze rozdělit do 3 skupin:

1) hry náboženské

- nejméně významné, náboženskou tematikou nebyl příliš okouzlen – např.: **Zrození Kristovo**

2) hry historické

- **Fuente Ovejuna / Ovčí pramen** (1613) – podle skutečné události
- **Král nejlepší soudce**

3) komedie pláště a meče

- nazývány podle typických součástí oděvu tehdejší nižší šlechty
- zápletkové komedie, milostné náměty, nejobsáhlejší část jeho díla, ženské hrdinky, komičtí sluhové, dodnes uváděno
- např.: **Zahradníkův pes**

Guillén de Castro

(1569–1631)

- přítel a žák Lope de Vega
- autor **43 her**:
 - **Cidovo mládí** – jeho nejúspěšnější hra (Pierre Corneille podle této předlohy vytvořil první francouzskou klasicistní tragédii *Cid*)
 - **Cidovy hrdinské činy** (pokračování pro velký úspěch *Cidova mládí*, nedosáhlo už takové popularity)

Tirso de Molina

(1584–1648)

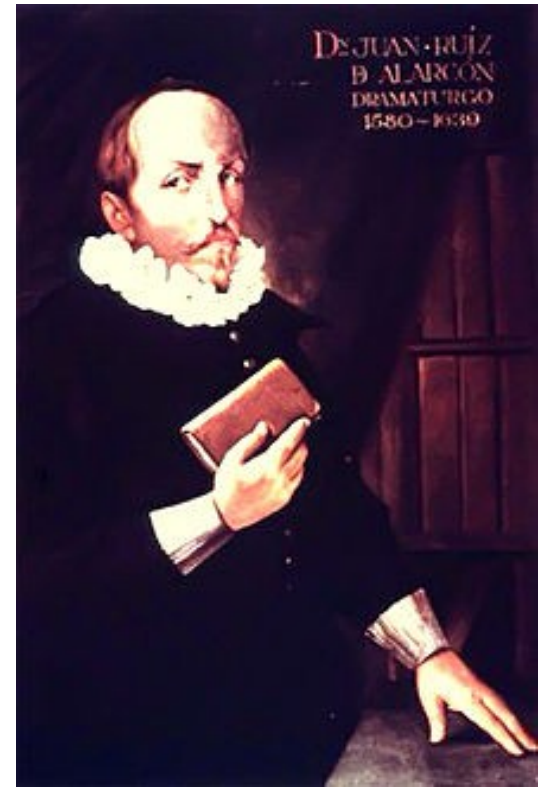
- člen řádu Milosrdných bratří (pro svou uměleckou činnost měl nepříjemnosti s církevní vrchností)
- z téměř 400 her dochováno 80
 - *Sevillský svůdce a kamenný host* (první dramatické zpracování příběhu dona Juana)
 - *Božský včelař* (auto sacramentale)

Juan Ruiz de Alarcón

(1581–1639)

- nar. v Mexiku, do Španělska odplul ve 20 letech
 - milostný i literární život mu ztrpčovala hrbatost, teč všeobecného posměchu (vysmíval se mu nejen Lope de Vega, ale i kněz a teolog Tirso de Molina, říkali mu „Hrbáč“)
- autor jen 25 her
 - **Podezřelá pravda** – jeho nejslavnější dílo (stalo se předlohou Corneillova **Lháře**, který dokonce místy Alarcóna jen přeložil, navíc Corneille hru považoval za dílo Lope de Vegy...)

5) POZDNÍ ŠPANĚLSKÉ PROFESIONÁLNÍ DIVADLO

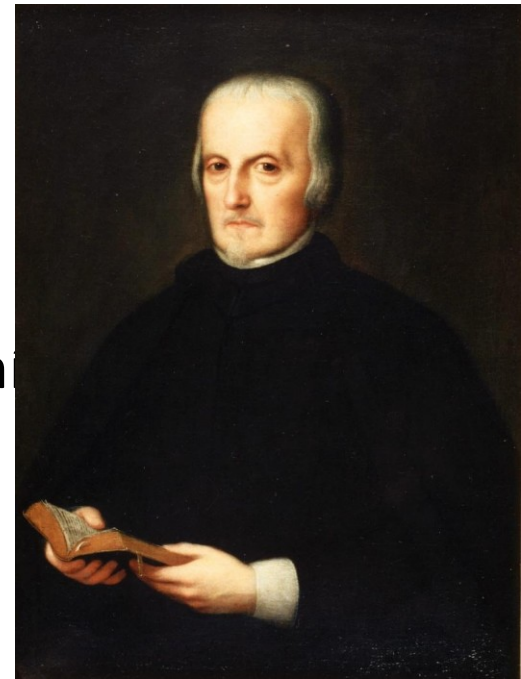
„následovníci Lope de Vegy“

- období barokní, už však spíše úpadkové
 - přesto ještě jeden velký autor, díky kterému trvá divadelní sláva skoro do konce 17. stol. (zlatý věk poezie a prózy končí už v polovině 17. stol.)
 - posedlost žánrovým zařazením (komedie, tragédie, tragikomedie, fraška, představení, mystérium, jednoaktovka, mezihra, chvála, prolog, rozmluva, písnička, koleda...)
 - žánry se často mísily – např.: „fraška na způsob tragédie“, „fraška neboli takřka komedie“, „fraška neboli tragédie“ apod.

Pedro CALDERÓN de la Barca

(1600–1681)

- spolu s Lope de Vegou nejvýznamnější dramatici španělského zlatého věku
 - téměř o 40 let mladší než Lope de Vega
 - kněz (nemanželského syna označil za synovce)
 - uměl si naklonit mocné: královský dvorní autor a králův čestný kaplan Filipa IV.
 - 1647–1681 výhradní autor žánru autos sacramentales (2 texty každý rok)
 - učinil určitou syntézu španělského dramatu své doby: shrnul vše, co španělské renesanční přineslo.

- napsal přes 200 her, 80 z nich je autos sacramentales (nebo na pomezí AS a „comédie“)
 - na rozdíl od jiných autorů té doby se literárně zaměřil jen na drama
 - za života vyšlo 5 svazků jeho her, krátce po smrti další 3 svazky
 - **Život je sen** (poprvé uvedeno pod původním názvem: ***V životě je všechno pravda a všechno lež***)
 - **Dcera vichřice**
 - **Vytrvalý princ**
 - komedie pláště a meče: **Lékařem své cti**, **Dáma a skřítek**
 - autos sacramentales: **Velké divadlo světa**, **Baltasarova večeře**, **Oddanost kříži**, **Izaiášův beránek**

DOPORUČENÁ LITERATURA K TÉMATU

- BĚLIČ, Oldřich: *Stručné dějiny španělského dramatu* (1980)
- KAUFMANN, Hans: *Maurové a Evropa – cesty arabské vědy a kultury* (1982)
- **MIKEŠ, Vladimír: *Divadlo španělského zlatého věku*** (1995, 2. rozšířené vydání 2012)
- POLIŠENSKÝ, Josef: *Úvod do studia dějin a kultury Španělska a Portugalska* (1994)